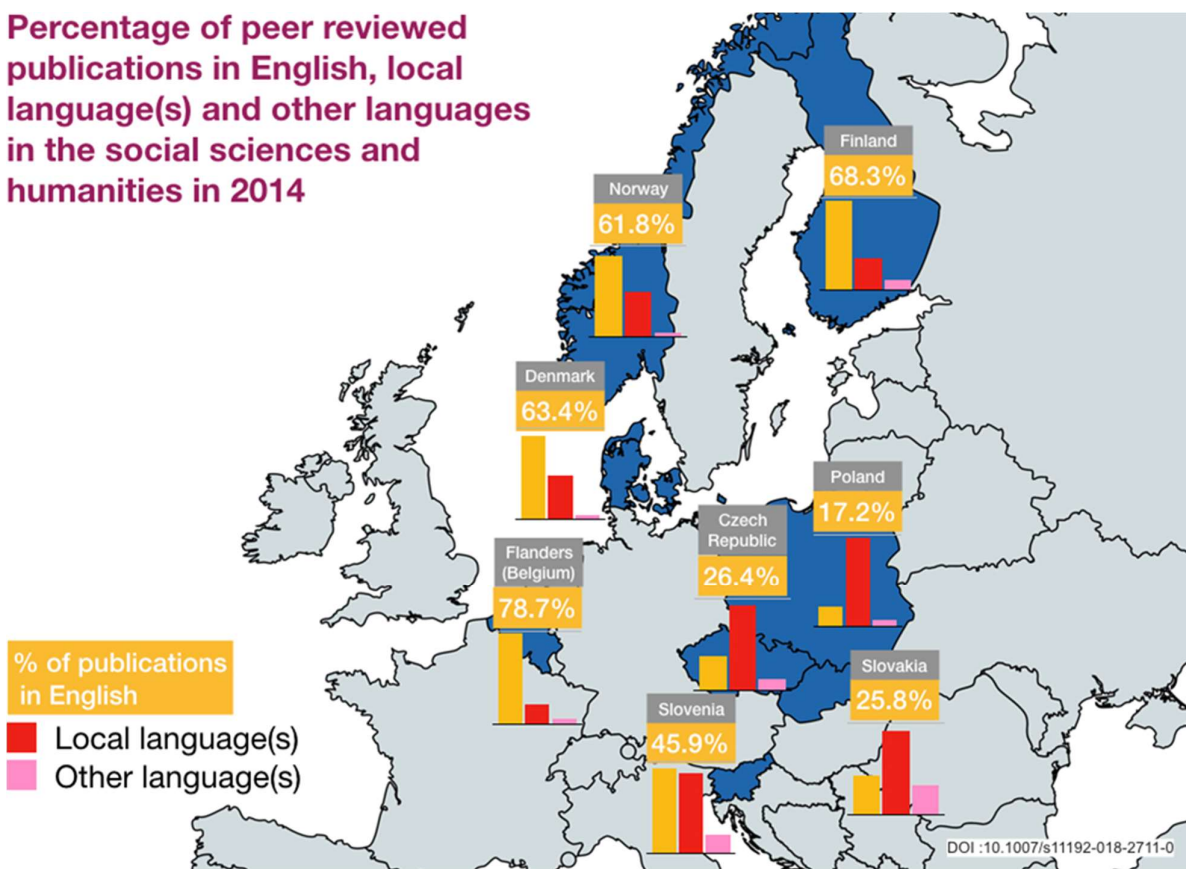

Līdzsvarota daudzvalodība zinātniskajā komunikācijā

Percentage of peer reviewed publications in English, local language(s) and other languages in the social sciences and humanities in 2014

Daudzvalodība zinātniskajā komunikācijā ir nepieciešama, lai, no vienas puses, reglamentētu internacionalizācijas un pētniecības izcilības stratēģijas un, no otras puses, stratēģiski paaugstinātu pētniecības nozīmi un līdzdalību sabiedrībā.¹ Līdzsvarota daudzvalodība nozīmē, ka tiek ņemti vērā dažādi komunikācijas mērķi, kas saistīti ar dažādām pētniecības jomām. Līdz ar to visaptverošai šo mērķu sasniegšanai ir nepieciešamas visas valodas bez izņēmumiem vai prioritātēm. Aicinām politikas veidotājus, līderus, universitātes, pētniecības institūtus, pētniecības finansētājus, bibliotēkas un pētniekus parakstīt Helsinku iniciatīvu, lai veicinātu daudzvalodību zinātniskajā komunikācijā (www.helsinki-initiative.org).

¹ Sivertsen, G. (2018) 'Balanced multilingualism in science', *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, 40, <http://dx.doi.org/10.1344/BiD2018.40.25>; Kulczycki, E., Engels, T.C.E., Pölonen, J. et al. (2018), 'Publication patterns in the social sciences and humanities: evidence from eight European countries', *Scientometrics*, 116: 463, <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2711-0>. This text is distributed under the terms of the Creative Commons CC BY license, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original works are properly cited.

Daudzvalodība ir starptautisks zinātniskās komunikācijas veids

Pētniecības politikai, vērtēšanas un finansēšanas sistēmām jānodrošina līdzsvars starptautisko izcilību un pētniecības nozīmi vietējā mērogā. Angļu valoda arvien plašāk kļūst par starptautisko zinātnes valodu pat dažādās sociālo un humanitāro zinātņu jomās. Citas valodas, kuras šo lomu ieņēma agrāk, šķiet, zaudē savas pozīcijas starptautiskajā saziņā. Turklāt nepieciešams panākt, lai zinātne sasniegtu dažādus sabiedrības locekļus, tāpēc darba gaitā vienmēr tiek noteiktas prioritātes, piešķirts finansējums, nodrošināta pētniecības organizatoriskā puse, realizācija, komunikācijas process, veikta interpretācija, izvēlēts pielietojums un mācīšanas veids atbilstoši konkrētajam sabiedrības un kultūras kontekstam. Atšķirīgos kontekstos runā un raksta dažādās valodās.

Starptautiskā līmenī valodas loma zinātniskajā komunikācijā var viegli kļūt nemanāma, ja valstis apvienojas, lai formulētu un īstenotu pētniecības politiku. Angļu valoda kā kopīga starptautiska valoda šķiet nepieciešama, lai sasniegtu zināšanu apmaiņas mērķus, piemēram, ES ietvaros, kur ir vienots zināšanu, pētniecības un inovāciju "tirgus", kā arī, lai atzītu izcilību un sekmētu to valstu starpā. Bažas par sabiedrisko politiku ir pamatotas. Tomēr arī Eiropas līmenī arvien biežāk prioritāte tiek piešķirta citiem politikas mērķiem. Atbildīga pētniecība un inovācija "nozīmē, ka sabiedrības pārstāvji (pētnieki, pilsoņi, politikas veidotāji, uzņēmēji, nozaru organizācijas utt.) sadarbojas visā pētniecības un inovāciju gaitā, lai labāk saskaņotu gan procesu, gan tā rezultātu ar sabiedrības vērtībām, vajadzībām un gaidām". Eiropas atvērtās zinātnes programmas mērķis ir atvieglot piekļuvi zinātnisko pētījumu rezultātiem, kurā ietilpst "Pilsoņu zinātne" (*Citizen Science*): "sabiedrības spēja saprast zinātni un sadarboties ar zinātniekiem". Lai pildītu šos pienākumus pret sabiedrību, zinātnei jābūt daudzvalodīgai.

Pētniecības politikā bieži tiek uzsvērtas starptautiskās konkurences starp valstīm, institūcijām un pētniekiem nozīme. Attiecīgi arī vērtēšanas un finansēšanas procesus visticamāk ietekmē vispārpieņemtie pētniecības vērtēšanas kritēriji, kuri nosaka procedūras, kā izvēlēties un stimulēt publikācijas ietekmīgākajos angļu valodā iznākošajos žurnālos, uz kuriem attiecināmi komerciālie citēšanas indeksi, īpaši *Web of Science* (WoS) un *Scopus*. Vairāki bibliometriskie pētījumi liecina, ka šīs datu bāzes sniedz noplicinātu zinātniskās komunikācijas daudzvalodības ainu. Daudzvalodīgai un multimedijālai saziņai tiek piešķirta mazāka vērtība.

Zinātniskajai komunikācijai dažādās valstīs tiek lietotas dažādas valodas. Tomēr daudzvalodībai ir svarīga loma visās jomās, sevišķi sociālajās un humanitārajās zinātnēs. Kāds nesens pētījums, kurā salīdzināti publikāciju modeļi astoņās Eiropas valstīs, liecina, ka Ziemeļvalstis un Rietumeiropas valstis rada ievērojami lielāku daļu salīdzinoši izvērtēto (*peer reviewed*) publikāciju nekā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis, kur lielākā daļa publikāciju ir attiecīgo valstu valodās. Tas nozīmē, ka internacionalizācijas politika ir jāaskaņo ne tikai ar atbildību sabiedrības priekšā, bet, to izstrādājot, pienācīgi jāapsver nacionālais konteksts. Rietumeiropas un Ziemeļeiropas valstīs pētniecība varētu dot lielāku labumu sabiedrībai, ja zinātniskie/ akadēmiskie rezultāti tiktu plašāk publicēti šo valstu valodās, ne tikai angļu valodā. Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu pētniecībai būtu iespējams pārvarēt ģeogrāfiskās robežas, ja bez auditorijas šajās valstīs ar rezultātiem tiktu arvien plašāk iepazīstināti arī starptautiskie eksperti.

Aicinājums atzīt daudzvalodības patieso vērtību

Daudzvalodības vērtības zinātniskajā komunikācijā pilna atzīšana ir atkarīga no starptautiskās un valsts pētniecības politikas veidotājiem, pētniecības vērtēšanas un finansēšanas sistēmām, lai sekmētu lielāku līdzsvaru starp starptautiskās izcilības prasībām un pētniecības atbilstību vietējām vajadzībām. Pētniecības

zināšanu izplatīšana ārpus akadēmiskās vides ir nozīmīgs veids, kā panākt tās ietekmi uz sabiedrību visās nozarēs. Sociālajās un humanitārajās zinātnēs liela daļa oriģinālpētījumu veltīta tēmām, kas nozīmīgas vietējā līmenī, koncentrējoties uz konkrētās valsts valodu, mantojumu, kultūru un sabiedrību. Pētījumi, kas publicēti citās valodās, ne angļu valodā, var būt starptautiski un atbilst izcilības standartiem. Vērtību, ko rada publicēšana valsts valodā un mijiedarbība ar sabiedrību, ir jāatzīst gan uz rādītājiem balstītajā, gan ekspertu veiktajā vērtēšanas sistēmā un finansēšanas kārtībā. Tas attiecas uz pētniecības finansēšanas sistēmām, pētniecības vērtēšanu, pētniecības organizāciju iekšējiem finansēšanas modeļiem, pieņemšanu darbā, paaugstināšanu amatā un lēmumiem par finansējumu, kā arī starptautisko un nacionālo projektu finansēšanu, kur novērtējums atkarīgs no snieguma.

Lai stiprinātu līdzsvarotu pieeju daudzvalodībai, nepieciešama veselīga infrastruktūra publicēšanai valsts valodā. Valsts valodā publicēto žurnālu sociālais un kultūras konteksts ir unikāls un to nevar viegli aizstāt ar publikācijām citās valstīs, nemaz nerunājot par publikācijām starptautiskajās platformās. Papildus tam, ka vietējā sabiedrība tiek informēta par pētījumu rezultātiem, valsts līmeņa žurnāli arī atbalsta vietējās pētniecības kopienas. Īpaši mazākās valstīs tirgus publikācijām valsts valodā ir pārāk mazs, lai tajā iesaistītos komerciālie izdevēji. Tādēļ valsts līmeņa žurnāli nereti ir bezpeļņas un tos publicē pētniecības institūti vai zinātniskās biedrības. Iespējams, ka tie nespēj pāriet uz brīvpieejas publicēšanas modeli, nezaudējot ienākumus no abonēšanas un dalības maksas. Pārejot uz brīvpieeju, nepieciešami atbilstoši resursi, lai publikācijās valsts valodā uzturētu salīdzinošās izvērtēšanas (*peer review*) augstos standartus un pētniecības godīgumu. Šai pārejai jāveicina arī daudzvalodība, kas savukārt ļauj brīvpieejai zinātnei pildīt tās mērķi – nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi pētniecības rezultātā radītajām zināšanām.

Līdzsvarota daudzvalodība kā pētniecības un politikas stratēģija

Beigu beigās pētniecība ir starptautiska, bet daudzvalodība uztur pie dzīvības konkrētajai valstij nozīmīgus pētījumus un atstāj savu iespaidu. Starptautiskajai un nacionālajai pētniecības politikai un vērtēšanas kārtībai jānodrošina līdzsvars starp prasībām sasniegt starptautisko izcilību un pētniecības nozīmi vietējā mērogā. Līdzsvarota daudzvalodība nozīmē, ka tiek ņemti vērā dažādi komunikācijas mērķi, kas saistīti ar dažādām pētniecības jomām; tādēļ visaptverošai šo mērķu sasniegšanai ir nepieciešamas visas valodas bez izņēmumiem vai prioritātes. Cīņa, lai tiktu atzītas publikācijas vietējā valodā, to veicināšana un atbalstīšana galvenokārt notiek valsts līmenī, bet daudzvalodība zinātniskajā komunikācijā ir starptautiska atbildība.

Visi Helsinku iniciatīvas “Par daudzvalodību zinātniskajā komunikācijā” (www.helsinki-initiative.org) parakstītāji atbalsta zemāk minētās rekomendācijas un iesaka politikas veidotājiem, līderiem, universitātēm, pētniecības institūtiem, pētniecības finansētājiem, bibliotēkām un pētniekiem tās pieņemt.

1. Atbalstiet rezultātu izplatīšanu, lai sabiedrība maksimāli no tiem iegūtu.

- Pārliecinieties, ka pētnieki ir guvuši atzinību par pētījumu rezultātu izplatīšanu ārpus akadēmiskās vides un mijiedarbību ar mantojumu, kultūru un sabiedrību.
- Pārliecinieties, ka vienlīdzīga piekļuve pētījumu rezultātā radītajām zināšanām tiek nodrošināta dažādās valodās.

2. Aizsargājiet esošās infrastruktūras valstij nozīmīgu pētījumu publicēšanai.

- Pārliecinieties, ka bezpeļņas žurnāliem un grāmatu izdevējiem ir gan pietiekami resursi, gan atbalsts, kas nepieciešams, lai saglabātu augstus kvalitātes kontroles standartus un zinātnisko godīgumu.
- Pārliecinieties, ka valsts līmeņa žurnāli un grāmatu izdevēji, pārejot uz atvērto piekļuvi, tiek aizsargāti.

3. Veiciniet valodu daudzveidību pētniecības vērtēšanas, mērīšanas un finansēšanas sistēmās.

- Pārliecinieties, ka ekspertu veiktās novērtēšanas procesā kvalitatīvu pētījumu vērtē neatkarīgi no publicēšanas valodas vai publicēšanas kanāla.
- Pārliecinieties, ka, izmantojot uz rādītājiem balstītas vērtēšanas sistēmas, pienācīgi tiek ņemtas vērā publikācijas žurnālos un grāmatās visās valodās.

Helsinki iniciatīvu "Par daudzvalodību zinātniskajā komunikācijā" sagatavoja Somijas Zinātnisko biedrību federācija (Federation of Finnish Learned Societies) (TSV), Sabiedrības informācijas komiteja (the Committee for Public Information) (TJNK), Somijas Akadēmisko izdevēju asociācija (Finnish Association for Scholarly Publishing), apvienība Universities Norway (UHR) un COST Action "Eiropas tīkls pētniecības vērtēšanai sociālo un humanitāro zinātņu jomā" (ENRESSH).